

NOVELLAELEMZŐ PUSKA

A NOVELLA

(bevezető)

A NOVELLA JELLEMZŐI : A novella a prózai kisepika műfaja, a legsűrítettebb epikus mű, amely kevés szóval sokat mond el. Csehov, a klasszikus novella mestere mondta: „*Írni úgy kell, hogy a szavaknak minél szűkösebb, a gondolatoknak annál tágasabb helye legyen.*”

Mint minden epikus műnek, a novellának is van története és elbeszélője.

A történet mindig önmagán túl mutat, valamilyen tágabb, elvont téma kifejtésére szolgál. Móricz *Tragédia* c. novellájának története mindössze egy morbid anekdota: Kis János halálra eszi magát; a témája azonban tágabb: Kis János történetén keresztül bemutatja a parasztság embertelen sorsát, vagyis társadalomkritikát ad, másrészt megvilágítja a kiszolgáltatott kisember lélektani útját az öntudatlanságtól a lázadásig és az öntudatosodás pillanatáig. Ezért például nevezhető eszmenovellának (társadalomkritika) és lélektani novellának is.

TEMATIKAI csoportosítás szerint: A novella lehet:

- **lélektani novella** (a mű a főhős lelki útját követi végig, pl. a megvilágosodás, az öntudatosodás vagy az összeomlás folyamatát. Gogol: *A köpönyeg*, Csáth Géza: *A kis Emma*)
- **eszmenovella** (Valamilyen filozófiai vagy morális kérdést feszeget: pl. Mikszáth *Az a fekete folt* c. novellája, amely egyrészt a civilizáció és természeti világ ellentétére, másrészt a „bűn és bűnhődés” motívumára épül.)
- **zsánernovella** (zsáner= jellem, karakter. Egy jellegzetes jellem, típus bemutatása. Pl.: Csehov: *A csinovnyik halála*, amely a szervilis kishivatalnok típusát mutatja be. Ugyanerre épül Kosztolányi *Dezső Vakbélgyulladás* c. novellája.)

AZ ELBESZÉLŐ: A novella elbeszélője lehet:

- a) **objektív**— csak a tényekre hagyatkozik, közvetlenül nem nyilvánít véleményt, háttérbe húzódik. (Móricz: *Tragédia*, Kosztolányi: *Füredés*)
- b) **szubjektív** — közvetlenül értékeli a hősöket, ez a romantikára jellemző, kissé didaktikus. A realista művekben már nem találkozunk vele.
 - mindenható elbeszélő — mindenhol ott van, mindent lát, közvetít: a külső eseményeket és a hősök érzelmeit-gondolatait egyaránt (a romantikára és a realizmusra jellemző: Mikszáth, Móricz)
 - korlátozott elbeszélő — csak a tényeket közli, a külső eseményeket, a hősök érzelmeit, gondolatait nem, azokat a befogadónak kell kikövetkeztetnie. Realista novella: pl. Móricz, de főleg Kosztolányi, Csáth Géza)
 - nézőpontváltó elbeszélő — hol az egyik, hol a másik szereplő nézőpontjából meséli el a történetet

SZÖVEGTÍPUSOK a novellában:

- **narráció:** az elbeszélő szövege, amely lehet elbeszélés (az események elmondása) vagy leírás (a hős vagy pl. a környezet leírása)
- **dialógus:** párbeszéd, ami drámaivá, cselekményessé teszi a művet. A párbeszéddek lehetnek realisták, azaz a hősök úgy beszélnek, mint a valóságban. Ha nem úgy beszélnek, hanem az író stílusában (romantikára jellemző), akkor stilizált szövegről beszélünk

- **belső monológ:** az elbeszélő vagy egyenes vagy függő beszédben közvetíti a hősök gondolatait. Ez a szövegtípus közelebb hozza a történetet a befogadóhoz.
- **félszabad függő beszéd:** az elbeszélő a saját szövegébe rejti el a hősök stílusát, jellemző szóhasználatát (Mikszáthra és Móriczra jellemző.)

A KLASSZIKUS NOVELLA

- a reneszánszban született meg, első jelentős képviselője Boccaccio (*Dekameron*). A szó a francia nouvelle („új, érdekes történet”) szóból ered. A klasszikus novellának három virágkora van: a reneszánsz, a romantika és a realizmus.
- a klasszikus novella **történetelvű**, azaz van egy **lekerekített történet**, ami önmagán túl mutat, valamilyen elvontabb téma kifejtésére szolgál
- **határhelyzetre épül, a hős életéből kiragadott rendkívüli eseményre, aminek sorsfordító hatása van**
- **a határhelyzet** különféle hatásokkal lehet a hősre:
 - 1) megmutatja a hős rejtett tulajdonságait, azaz leleplezi
 - 2) önreflexióra készítheti (elkezd gondolkodni önmagáról és a világról, ez a karakter elmélyüléséhez vezet) elindítja az öntudatosodás / megvilágosodás útján
 - 3) pozitív vagy negatív irányban hat a hős jellemére, vezethet tragédiához
- **szerkezete:**
 - a) **expozíció** : megteremti a mű atmoszféráját, bemutatja a hős előéletét (többnyire a narráció dominál)
 - b) **határhelyzet:** lelassul az idő, megjelenik a dialógus, minden apró mozzanatnak jelentősége van, drámaivá válik a mű – a hős élete, jelleme megváltozik
 - c) **konklúzió:** befejezés, ami lehet nyitott vagy zárt, attól függően, hogy lezárja-e a hős útját, vagy nyitva hagyja további sorsát
 - d) a novella kezdődhet in medias res, és akkor a határhelyzetbe csöppenünk a mű elején (Pl. a Kosztolányi-novellákra és különösen a modern., kortárs novellákra jellemző)

A MODERN NOVELLA: a 19-20. század fordulóján született meg, eltávolodva a realista elbeszélői módtól. A modern novellában már sokszor nincs lekerekített történet, csak epizódok. Típusai:

- a) **impresszionista novella:** a külső események elhalványodnak, a hangsúly a hangulatokon, érzéseken van. Ezt nevezzük lírai novellának: magyar mestere Krúdy Gyula
- b) **szimbolista novella:** a történet, a helyszín, a hősök szimbolikusak (Balázs Béla novellái)
- c) **abszurd novella:** a történet valamilyen képtelen, a logikának, a valóságnak ellentmondó eseményre épül, aminek szimbolikus jelentése van, racionális magyarázata nincs. (Gogol: *Az orr*, Kafka: *Az átváltozás*). Abszurdá az teszi, hogy a fantasztikus eseményhez a hősök és az elbeszélő úgy viszonyulnak, mintha valóban megtörtént volna. Az abszurd gyakran keveredik a groteszkkal. Örkény István *Egyperces* novellái
- d) **posztmodern novella:** nincs lekerekített történet, nincs mindenható elbeszélő, csak eseménytöredékek, és többnyire korlátozott elbeszélő, aki nem lát túl a maga (szűk) nézőpontján. Az elbeszélő abszolút háttérbe vonul, már nem hisz abban, hogy a világról teljes és objektív képet tud adni — a realisták még hittek ebben. Posztmodern: Parti Nagy Lajos: *A hét asszonya*, Bodor Ádám: *A borbély*)

A NOVELLAELEMLÉSI MENETE

- a) **téma** meghatározása (lélektani, eszmenovella, zsánernovella? egyéb?)
- b) **az elbeszélő** személyének tisztázása: író-elbeszélő? fiktív (kitalált) elbeszélő? objektív? szubjektív?
- c) **a novella időszerkezete**; van-e szimbolikus jelentése ? (ld. *A kulcs* – mindössze egy fél óra kb, s ezalatt egy világ omlik össze a főszereplőben – *Paulina*: mindössze kb. félóra, amíg végighurcolják Róma utcáin, mégis az egész társadalomról képet kapunk)
- d) **a novella térszerkezete**; van-e szimbolikus jelentése a térnek vagy a hős által bejárt útnak (*A kulcs* - a hivatali labirintus a bonyolult felnőtt társadalmat tükrözi, melyben a kisfiú megzavarodik, nem érti; *Paulina* – kocsmá – utca – palota (a szegénynegyedről az átlagemberek világán keresztül eljutunk az írástudókig, azaz bejárjuk a társadalom különböző szintjeit)
- e) **szövegtípusok**; mi dominál: a narráció vagy a dialógus, mire szolgálnak? Részletező-e a narráció vagy csak a legfontosabb információkra hagyatkozik? Realisták-e a dialógusok vagy a szereplők az elbeszélő stílusában beszélnek?
- f) **Kulcsmotívumok**: Ad-e kulcsot a megfejtéshez az elbeszélő, vagy az olvasóra bízta az értelmezést? Vannak-e értelmező mondatok? (Pl. Móricz: Tragédia — „A szegénységet rúgta el magától.” Vannak-e szimbolikus elemek: tárgyak, színek, gesztusok, helyszínek a szövegben? Van-e végigvitt metafora, szimbólum stb?)
- g) **Bevezetés**:
 1. **A felvezető mondat szerepe**: előrevetít? hangulatot teremt?, feszültséget kelt?
 2. **Az expozíció szerepe**: bemutatja a helyszínt és az időt, vagy in medias res kezd, elmeséli a hős előtörténetét, vagy rögtön a határhelyzetben látjuk.
 3. **Mi a határhelyzet a hős életében?** Milyen hatással van rá?
- h) **befejezés**; lezárja-e a történetet, vagy nyitva hagyja a hős további útját? Az utolsó mondat szerepe: lezár, vagy továbbgondolásra készítet. (*Paulina*: „Ez is valami.” Az utolsó mondat hiányérzetet hagy az olvasóban, erkölcsi tudata lázadozik a szereplők közönyös viselkedése miatt.)

- i) **jellemábrázolás**; mond-e az elbeszélő közvetlen véleményt a hősről, vagy csak szavaikon és tetteiken (gesztusaikon) keresztül jellemzi őket, **indirekten**? Milyen szavak vagy tettek árulkodnak a lelki folyamatokról? Hús-vér figurák-e, vagy csak egy jellemvonásukat emeli ki a szerző?
- j) **feszültségkeltés**: információ késleltetés, dialógusok, kihagyás-sejtetés-elhallgatás, rövid, tömör mondatok
- k) **A cím szerepe**; van-e a címnek szimbolikus jelentése vagy előrejelítő szerepe, esetleg témamegjelölő cím (pl. Móricz: *Barbárok*) A cím lehet tudatosan „jelentésnélküli”, ami nem árul el semmit a témáról. (pl. a hős neve vagy egy cselekménymozzanat: *Paulina, Az utolsó felolvasás*)